

К. Б. Олексій

*ДВНЗ “Тернопільський державний медичний університет
імені І. Я. Горбачевського МОЗ України”***ОСОБЛИВОСТІ СУБ’ЄКТНОЇ ПОЗИЦІЇ СТУДЕНТА ПРИ ВИВЧЕННІ
ІНОЗЕМНОЇ ЛЕКСИКИ**

K. B. Oleksii

*I. Horbachevsky Ternopil State Medical University***THE CHARACTERISTICS OF A STUDENT’S SUBJECTIVE POSITION IN
THE STUDY OF FOREIGN VOCABULARY**

Мета роботи – виявити особливості суб’єктності студентів при освоєнні іноземної лексики, оскільки вивчення мови також залежить і від позиції активності або неактивності самої людини, тобто її суб’єктності.

Основна частина. Стаття присвячена дослідженню характерних особливостей суб’єктної позиції студентів при вивченні іноземної лексики у вищому навчальному закладі. Автором проаналізовано чинники, які впливають на розвиток суб’єктності студента, такі, як: вікові та соціальні особливості студентства, специфіка навчальної діяльності у ВНЗ, суб’єктні позиції педагогів.

Висновок. Було доведено, що пізнавальна активність або суб’єктність студентів є одним із компонентів вивчення іноземної лексики у ВНЗ, що виявляється в здатності бути стратегом своєї діяльності, ставити і коригувати цілі, усвідомлювати мотиви, самостійно вибудовувати дії і оцінювати їх відповідність задуманому.

Ключові слова: суб’єктність; пізнавальна активність; суб’єкт-суб’єктні відносини; навчальна діяльність; саморегуляція.

The aim of the work – to identify the characteristics of a student’s subjectivity in the study of foreign vocabulary whereas language learning also depends on the position of the activity or inactivity of the person, ie his subjectivity.

The main body. The article investigates the characteristics of the subjective position of students in the study of foreign vocabulary at higher education institution. The author presents the factors that influence the development of student subjectivity, age and social characteristics of students, specific training activities at universities, subjective position of teachers.

Conclusion. It has been proven that cognitive activity or subjectivity of students is one of the components of foreign vocabulary learning at the university, as reflected in the ability to be a strategist of the activity, set and adjust goals, understand the motives to build their own actions and assess their compliance plan.

Key words: subjectivity; cognitive activity; subject-subject relations; educational activities; self-regulation.

Вступ. Процес освоєння іноземної мови загалом та іншомовної лексики, зокрема, залежить від активності або неактивності студентів, що обумовлюється організацією освітнього процесу, характеристиками навчальної діяльності студентів, суб’єкт-суб’єктними відносинами між викладачем і студентами.

Дослідження проблеми студентства як соціально-психологічної вікової категорії викладені в роботах А. А. Вербицького, І. А. Зимової, Н. В. Кузьміної, В. Н. Косирева, А. А. Реана, В. І. Слободчикова, Є. І. Степанової та інших.

Мета роботи – виявлення особливостей суб’єктності студентів при освоєнні іноземної лексики, оскільки вивчення мови також залежить і від позиції активності або неактивності самої людини, тобто її суб’єктності.

Основна частина. Суб’єктність людини пов’язана зі здатністю індивіда перетворювати свою життєдіяльність у предмет практичного перетворення, тобто здатність керувати своїми діями, реально і практично відтворювати дійсність, планувати способи дій, реалізовувати конкретні програми, контролювати хід та оцінювати результати своїх дій [1].

Зміст цілісної діяльності співвідносний із поняттями потреби і мотиву, з процесом визначення їх предметного змісту. Тому аналіз конкретної діяльності людини, в нашому дослідженні – це освоєння іншомовної лексики, можна здійснити в тому випадку, якщо будуть визначені потреби і мотиви цієї діяльності при досить чіткому формулюванні їх предметного змісту.

Для визначення шляхів і методів освоєння іноземної мови та іншомовної лексики, на етапі навчання у вищому навчальному закладі, слід приділяти увагу чинникам, які впливають на розвиток суб'єктності студента, таким, як: вікові та соціальні особливості студентства, специфіка навчальної діяльності у ВНЗ, суб'єктні позиції педагогів.

З даним періодом пов'язують становлення самостійності та відповідальності людини за свої вчинки, здатність приймати рішення, закріплення світоглядних орієнтацій, визначення перспектив та цілей життя.

Серед перерахованих ліній розвитку в юнацькому віці основне місце займає формування таких компонентів психічної реальності людини, як особистісна позиція (може стати суб'єктною або не суб'єктною), самоконтроль, саморегуляція, розвиток саморефлексії, самостійність, формування ідентичності. Всі перераховані вище компоненти відносяться до суб'єктних характеристик і по-різному змінюються в процесі навчання у ВНЗ.

Під час даного етапу розвитку студентів навчальна діяльність є провідною, вона найбільшою мірою впливає на розвиток психічних процесів й особистісних особливостей студентів. За допомогою навчальної діяльності досягаються основні цілі підготовки фахівців, невід'ємною частиною якої є знання іноземної мови.

Навчальна діяльність студентів має специфічні особливості:

- зміст навчання відноситься до спеціальних професійних або наукових галузей і зафіксований у навчальних програмах;

- основним принципом вищої освіти є поєднання навчання і виховання, теорії і практики, навчальної та науково-дослідницької роботи;

- навчальний процес здійснюється висококваліфікованими фахівцями у відповідних галузях науки;

- спеціальними формами освоєння знань є лекції, семінари, практичні заняття, домашні завдання і самостійна робота;

- навчання у ВНЗ вимагає більшою мірою самостійності та відповідальності, ніж у школі;

- накопичення знань відбувається в основному в індивідуальному порядку, разом з тим важливе значення мають колективні форми навчальної діяльності [2].

Навчальна діяльність студента – це перш за все напружена розумова діяльність. Її інтенсивність залежить від таких факторів, як: зміст і складність зав-

дань, рівень знань, інтелектуальні уміння і навички, спільні психологічні настанови особистості та мотиви. На мотивацію навчання впливають: зміст занять, методика викладання, особистість викладача, взаємини в студентському колективі, досягнуті результати, життєві та професійні плани тощо [3].

Суттєвою характеристикою студента як суб'єкта навчальної діяльності є його вміння виконувати усі її види та форми. Традиційно виділяють три основні види навчальної діяльності студентів у ВНЗ – це аудиторна навчальна діяльність, позааудиторна обов'язкова та позааудиторна навчальна діяльність.

Аудиторна навчальна діяльність студента визначається навчальним планом і програмою дисциплін, у тому числі іноземної мови, регламентується навчальним розкладом, але може бути організована поза розкладом за спеціальною програмою, що проводиться під керівництвом викладача.

Позааудиторна обов'язкова навчальна діяльність студентів є логічним завершенням аудиторних занять. Витрата часу не регламентується розкладом, режим і тривалість роботи вибирає сам студент залежно від своїх здібностей і конкретних зусиль. Так, наприклад, іноземна мова і, зокрема, освоєння іншомовної лексики вимагає регулярного, бажано щоденного виконання вправ, що в майбутньому дасть безсумнівний позитивний результат. Безпосереднього контролю викладача за цим видом діяльності немає, але результати аналізуються та оцінюються разом із викладачем.

Позааудиторна навчальна діяльність студентів насамперед пов'язана із вивченням спеціалізованих дисциплін.

Перераховані види навчальної діяльності студентів знаходяться в певному співвідношенні між собою. Статистичні дані показують, що при правильній організації позааудиторної навчальної роботи загальна успішність студента підвищується на 20 відсотків [3]. Однак результати спеціальних досліджень показують низьку сформованість навичок та умінь навчальної діяльності. Згідно з даними соціологічного опитування, до успіхів у навчанні прагнуть менше 40 відсотків студентів [4].

Суб'єктне ставлення до навчальної діяльності виявляється у зверненні студента до своїх внутрішніх резервів, можливостях вибору, засобах здійснення діяльності, що в кінцевому підсумку визначається взаємодією компонентів суб'єктного досвіду та умінь саморегуляції [5].

Саморегуляція є найважливішою характеристикою суб'єкта навчальної діяльності та її провідною

передумовою. Розвиток психічної регуляції передбачає організацію своєї навчальної діяльності, доведеної до автоматичного стану, впевненість у можливості вирішення завдань, здатність швидко орієнтуватися в нових умовах і прогнозувати результати діяльності. Структура саморегуляції включає в себе мету діяльності, модель значущих умов, програму дій, оцінку результатів і корекцію.

Саме здатність до саморегуляції робить людину суб'єктом діяльності, оскільки дозволяє максимально використовувати існуючі умови і долати перешкоди. Розвиток саморегуляції є наслідком підвищення рівня усвідомленості діяльності, що стає можливим при свідомому прагненні зайняти в ній власну позицію.

Аналіз компонентів навчальної діяльності та можливої позиції студента показує, що суб'єктне ставлення до навчальної діяльності, частиною якої є освоєння іншомовної лексики, обумовлене взаємодією ряду необхідних і достатніх параметрів: спрямованості, усвідомленості, умілості в діях, схильності до співпраці. Провідним параметром цього є цілеспрямована активність [5]. Не вся активність свідчить про суб'єктну позицію студента. Зовнішня активність може не припускати внутрішньої активності роботи студента, може не поєднуватися з фактами привласнення їм нового досвіду.

Для розуміння та усвідомлення внутрішніх змін при виконанні навчальних завдань потрібна особлива робота над собою, яку студент повинен здійснювати разом із викладачем. Тому навчання має бути частиною осмисленої та усвідомленої діяльності, спрямованої на зміни самого діючого суб'єкта, і має цілеспрямований характер [6].

При розгляді активності як виявлення суб'єктності виділяються дві її форми: активність як неадаптований вихід за межі заданого, пошук нових значень, і активність як постановка цілей, подолання труднощів і т. д. Становлення суб'єкта навчальної діяльності при цьому розглядається, як правило, у другому аспекті. Разом з тим вищі форми суб'єктної активності виявляються в актах активної неадаптованості, у свідомому виході за межі встановленого.

Аналіз самостійності студента в процесі навчальної діяльності пов'язаний із вивченням ставлення студента до викладача як суб'єктивної реальності. Тому перед сучасним викладачем ВНЗ стоїть завдання пошуку можливостей і методів сприяння процесу формування студента як суб'єкта навчальної діяльності.

Розробка теоретичних і практичних підходів до проблеми сприяння студенту, в процесі формування

суб'єкта навчальної діяльності, найбільшою мірою ведеться в рамках особистісно-розвиваючого підходу, у якому студент виступає в якості активного, самостійно організує свою діяльність суб'єкта навчання і взаємодії. Це визначає ставлення викладача до студента як до повноправного партнера спілкування. При цьому викладач зберігає свою статусно-рольову позицію, яка передбачає організацію спільної діяльності, керівництво видами навчальної роботи і виступає в якості зразка для наслідування [7].

В осмисленому та активному прийнятті допомоги викладача знаходиться запорука формування суб'єкта навчальної діяльності. Однак студент не завжди здатний скористатися інтелектуальною допомогою викладача, оскільки повинен власними зусиллями прийняти її та освоїти. Інакше допомога сприйматиметься як нав'язана і матиме мінімальний ефект. Для того щоб свідомо прийняти допомогу викладача, необхідно пройти певний шлях розвитку. Це можливо в тому випадку, якщо викладач сам є суб'єктом діяльності, а не тлумачем програм і підручників або реалізатором методик [6].

У теорії навчання виникає інший підхід до сприйняття людини в освіті, оскільки сприйняття людини як предмета, трактування того, хто навчається, як об'єкта навчання викликає критику. Все більше психологів та педагогів (А. Асмолов, А. А. Бодалев, Т. В. Габай, І. О. Зимня, І. Б. Котова, А. К. Осницький, Е. Н. Шиянов, І. С. Якиманська та ін.) дотримуються "суб'єкт – суб'єктної" парадигми у трактуванні діяльності.

Крім орієнтованості на іншу людину, в повноцінній суб'єкт-суб'єктні відносини входить усвідомлення значущості іншого, особистісної рівноправності викладача і студента. Насправді викладач і студент у навчальному процесі нерівноправні. Викладач часто виконує роль "оцінювача знань", або "ловця учнівського незнання" [8].

У галузі відносин у процесі навчання виникають стереотипи, що заважають встановленню дружніх, довірчих відносин, необхідних для успішного пізнання. Студенти, які намагаються уникнути вияву свого незнання та оцінювання, і викладачі, які підозрюють студентів у небажанні вчитися, стали по різні боки освітнього процесу, як опозиційно налаштовані партії.

Організація повноцінних суб'єкт-суб'єктних відносин між викладачем і студентом являє собою складну задачу. Слід визнати, що відносини в освітньому процесі несиметричні, викладач і

студент у навчальному процесі нерівноправні, у них різні види діяльності та різний ступінь відповідальності за спільну діяльність, вони знаходяться на різних щаблях соціальної ієрархії і мають різні рівні пізнання.

Однак, незважаючи на це, в соціально-психологічній зв'язці викладач-студент присутні два суб'єкти, і навчальна діяльність може бути розглянута одночасно як і діяльність студента, так і діяльність викладача.

В освітньому процесі встановлення суб'єкт-суб'єктних відносин між викладачем і студентом набуває особливої значущості, оскільки ці відносини цілеспрямовані і досить тривалий час впливають на особистість, яка розвивається. Пізнавальна діяльність, підкріплена стосунками взаємодопомоги, співробітництва, співтворчості, що перестає бути такою, а стає рутинним навчанням, а іноді стає абсолютно непродуктивною і марною.

Для розуміння та усвідомлення внутрішніх змін при виконанні навчальних завдань потрібна особлива робота над собою, яку студент повинен здійснювати спільно з викладачем. Тому вчення має бути частиною осмисленої та усвідомленої діяльності, яка спрямована на зміни самого діючого суб'єкта і має, таким чином, цілеспрямований характер.

Суб'єкт-суб'єктні відносини "припускають, що, зберігаючи свою активність, суб'єктність, особистість враховує іншого не тільки в якості об'єкта своїх впливів, але і як суб'єкта, погоджуючи свою активність з активністю іншого" [9].

Стратегія суб'єктного підходу полягає в тому, що людина на основі знань своїх особливостей (можливостей і обмежень) і за допомогою довільної регуляції може вирішувати проблеми, що виникають із навколишнім світом. У такому випадку вона стає

суб'єктом оптимального для своєї індивідуальності способу вирішення проблем, у тому числі і такої проблеми, як освоєння іншомовної лексики.

З позиції особистісно-розвиваючого підходу, педагогічна взаємодія передбачає взаємозумовленість та взаємозв'язок суб'єктів цього процесу. Взаємодіючі суб'єкти виступають в якості детермінант, де відбуваються перетворення. Протириччя, що виникають у процесі взаємодії, стають джерелом саморуку суб'єктів освітнього процесу.

Найважливішою стороною педагогічної взаємодії в рамках особистісно-розвиваючого підходу є можливість трансляції суб'єктних якостей її учасниками. Кожен суб'єкт взаємодії виробляє реальні перетворення в *перцептивній*, пізнавальній, емоційній та особистісній сферах один одного. У процесі педагогічної взаємодії народжуються і розвиваються такі особистісні феномени, як суб'єктивність, особистісні смисли, подієва спільність, референтність тощо. Ці феномени можуть мати як конструктивний, або особистісно-створюючий характер, так і деструктивний, або особистісно-деформуючий. У разі, якщо викладач є референтним і визнаним, виникає феномен фасилітації, що приводить до підвищення ефективності діяльності і сприяє самовдосконаленню та цілеспрямованості особистості студента, розвитку його суб'єктності. Таким чином, дії викладача набувають для студента особистісного сенсу.

Висновок. Отже, освоєння іншомовної лексики – це процес двосторонньої взаємодії викладача та студента, спрямований на отримання нових знань у галузі іноземних мов; формування умінь і навичок міжкультурної комунікації; розвиток пізнавальних процесів: уваги, сприйняття, пам'яті, контекстуального мислення; забезпечення пізнавальної активності або суб'єктності студентів.

Список літератури

1. Слободчиков В. И. Психология человека: Введение в психологию субъективности / В. И. Слободчиков, Е. И. Исаев. – М. : Школа-Пресс, 1995. – 384 с.
2. Штарке К. Студенты. Становление личности / К. Штарке. – М., 1982. – 136 с.
3. Дьяченко М. И. Психология высшей школы / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск, 1981. – 383 с.
4. Зимняя И. А. Педагогическая психология / И. А. Зимняя. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1997. – 480 с.
5. Осницкий А. К. Проблемы исследования субъектной активности / А. К. Осницкий // Вопросы психологии. – М., 1986.
6. Кудрявцев В. Т. Субъект деятельности в онтогенезе / В. Т. Кудрявцев, Г. К. Уразалиева // Вопросы психологии. – 2001. – № 4. – С. 14–30.
7. Березин А. Ф. Развитие субъектности студентов-психологов в процессе самостоятельной учебной деятельности : автореф. дисс. канд. психол. наук. / А. Ф. Березин. – Ставрополь, 2002. – 23 с.
8. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Р. Роджерс. – М. : Универс, 1994. – 480 с.
9. Абульханова К. А. Психология и сознание личности / К. А. Абульханова. – Воронеж, 1999. – 224 с.

References

1. Slobodchikov, V.I., & Isayev, E.I. (1995). *Psikhologiya cheloveka: Vvedenie v psikhologiyu subyektivnosti [Human psychology: An introduction to the psychology of subjectivity]*. Moscow: Shkola-Press [in Russian].
2. Shtarke, K. (1982). *Studenty. Stanovleniye lichnosti [The students. Becoming a person]*. Moscow [in Russian].
3. Diachenko, M.I., & Kandybovich, L.A. (1981). *Psikhologiya vysshey shkoly [Psychology of the Higher School]*. Minsk [in Russian].
4. Zimnyaya, I.A. (1997). *Pedagogicheskaya psikhologiya [Pedagogical psychology]*. Rostov-na-Donu: Feniks [in Russian].
5. Osnitskiy, A.K. (1986). Problemy issledovaniya subektnoy aktivnosti [The problems of research of subject activity]. *Voprosy psikhologii – Questions of Psychology*, 97-106 [in Russian].
6. Kudryavtsev, V.T., & Urazaliyeva, G.K. (2001). Subyekt deyatelnosti v ontogeneze [The subject of activity in ontogeny]. *Voprosy psikhologii – Questions of Psychology*, 4, 14-30 [in Russian].
7. Berezin, A.F. (2002). Razvitiye subyektivnosti studentov-psikhologov v protsesse samostoyatelnoy uchebnoy deyatelnosti [The development of the subjectivity of student psychologists in process of independent learning activity]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Stavropol [in Russian].
8. Rodzhers, K.R. (1994). *Vzglyad na psikhoterapiyu. Stanovleniye cheloveka [A look at psychotherapy. The formation of a man]*. Moscow: "Univers" [in Russian].
9. Abulkhanova, K.A. (1999). *Psikhologiya i soznaniye lichnosti [Psychology and consciousness of a personality]*. Voronezh [in Russian].

Отримано 13.04.18

Електронна адреса для листування: oleksij@tdmu.edu.ua